

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Victor Sava, Neolithic and Eneolithic in the Lower Mureș Basin, Mega Publishing House, Cluj-Napoca, 2015, 305 p., 160 fig., 246 pl.

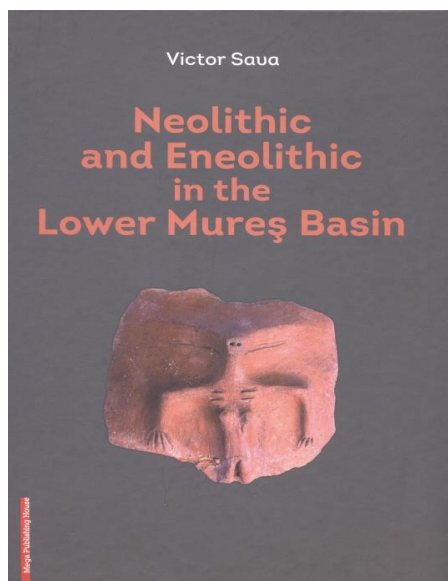
Cartea ce urmează a fi prezentată în rândurile următoare reunește, după cum măririsește autorul, rezultatele proiectelor personale desfășurate în ultima decadă, incluzând aici studiile doctorale și post-doctorale. În rândurile sale sunt abordate descoperirile corespunzând Neoliticului și Eneoliticului în zona bazinului Mureșului Inferior. Structura acestui volum cuprinde șase capitole.

Primul dintre acestea conține informații cu privire la geografia spațiului tratat în această lucrare, fiind menționate elemente ce țin de relief, hidrologie și pedologie.

În cel de al doilea capitol este realizat un istoric al cercetărilor, împărțit în patru etape cronologice: sec. XIX-1918; 1919-1946; 1947-1989 și 1990-2015. Acestui istoric al cercetărilor i-a fost alăturat un tabel în care se regăsesc cele 340 de situri neo-eneolitice cunoscute în zona bazinului Mureșului Inferior.

Capitolul 3 este dedicat terminologiei folosită de-a lungul timpului în cadrul literaturii arheologice legată de perioadele istorice asupra cărora se îndreaptă atenția autorului în această contribuție. Sunt analizate toate denumirile folosite de-a lungul timpului, atât de către specialiștii români, cât și de către unii europeni, fiind menționate argumentele și contraargumentele. La finalul capitolului, V. Sava precizează propria opțiune, prin renunțarea la denumirea *Epoca Cuprului* și utilizarea termenilor *Eneolitic* și *Calcolitic*.

În cadrul capitolului 4 autorul trece în revistă sistemele de cronologie relativă propuse de-a lungul timpului pentru spațiul balcanic. Pentru început sunt menționate primele tentative de organizare a perioadelor istorice, corespunzând unor scriitori din Antichitate, pentru ca mai apoi să fie amintiți autorii din sec. XVI-XIX ce au abordat acest subiect. Partea consistentă a capitolului conține periodizările realizate de către arheologi din România, Ungaria și Serbia, dintre care amintim pe: D. Berciu, I. Bognar-

Kutzian, M. Garašanin, N. Vlassa, P. Roman, E. Comșa, A. Vulpe, G. Lazarovici, N. Tasić și F. Drașovean.

Capitolul 5, de departe cel mai consistent al lucrării, cuprinde repertoriul decoperirilor neolitice și eneolitice din bazinul Mureșului Inferior. Modelul de repertoriu ales este compus din nouă câmpuri: 1. Numele așezării; 2. Tipul descoperirii; 3. Localizarea geografică a descoperirii; 4. Caracterul cercetării; 5. Descrierea descoperirilor; 6. Numele celui care a realizat descoperirea și anul în care s-a produs aceasta; 7. Locul de conservare a materialului arheologic; 8. Bibliografie; 9. Observații.

Primele vizate au fost descoperirile asociate cu ceramica de tip Starčevo-Criș-Körös. Au fost identificate 138 asemenea puncte, dintre care 96 constituie așezări, iar 42 descoperiri funerare. Acolo unde a fost posibil autorul a insistat și asupra caracteristicilor structurilor cercetate în cadrul așezărilor. De asemenea, a fost realizată și o scurtă descriere a materialului arheologic precum și o discuție cronologică, atât din perspectiva ceramicii, cât și a datelor ¹⁴C.

Pe o structură similară au fost prezentate descoperirile incluse în Neoliticul Mijlociu, asociate cu ceramica „Cultura Banatului” (patru situri), Vinča A (cinci situri), Szakálhát (12 situri). În aceeași perioadă istorică au mai fost integrate nouă descoperiri cu ceramică nedeterminată din punct de vedere stilistic. Din Neoliticul Târziu fac parte descoperirile asociate cu ceramică Tisa (31 situri), Vinča C (cinci situri), Turdaș și Foeni (10 situri). Tot în această perioadă istorică au fost introduse 17 descoperiri fără o identificare cronologică precisă. Eneoliticul a fost structurat în trei etape. Prima dintre acestea este Eneoliticul timpuriu asociat cu ceramica Tiszapolgár și căruia i-au fost atribuite 79 descoperiri. Eneoliticului Mijlociu îi corespund descoperirile cu ceramică Bodrogkeresztúr (25 situri) și ceramică cu Toarte pastilate-Hunyadihalom (patru situri). Eneoliticul târziu include ceramică Cernavodă III-Boleráz (șase situri), Baden (43 situri), Coțofeni (68 situri) precum și alte șase situri fără o identificare cronologică precisă.

Informația scrisă este întărită cu aproape 100 figuri în care se regăsesc: planurile desenate și imaginile fotografice ale unora dintre structurile cercetate, reconstituirile propuse pentru unele dintre acestea, modele 3D ale unor situri, detalii fotografice cu anumite situații arheologice, imagini surprinse pe parcursul unor cercetări de suprafață, imagini din satelit cu anumite situri, liste cu structurile de locuire și mormintele cercetate precum și hărți cu sursele pentru anumite tipuri de materie primă.

Capitolul 6 constituie o discuție referitoare la metalurgia cuprului în zona Bazinului Mureșului Inferior. În debutul său sunt prezentate câteva date legate de evoluția metalurgiei cuprului, de la apariția primelor mărgelă în zona Orientului Apropiat până la regresul observat în cadrul siturilor Cernavodă III-Boleráz. În continuare autorul prezintă un repertoriu al pieselor de cupru descoperite în spațiul geografic ce face obiectul acestei lucrări. Acesta a fost organizat ținând cont de criterii precum: epoca și tipul de descoperire

(depozit, complex funerar, context neclar). Discuția se încheie cu analizarea obiectelor de cupru identificate în Bazinul Mureșului Inferior. Analiza este însoțită de un număr apreciabil de histogramme prezentând statistici legate de distribuția artefactelor de cupru în neolitic și eneolitic în spațiul geografic amintit.

În cadrul Concluziilor autorul precizează principalele etape de cercetare în zona supusă atenției sale, identificând câteva elemente ce alterează capacitatea de analiză și interpretare a comunităților neo-eneolitice: numărul redus de săpături arheologice desfășurate după standardele actuale, publicarea deficitară a cercetărilor precum și numărul redus al studiilor interdisciplinare (antropologice, arheo-zoologice, pedologice etc.). Opt histogramme introduse în acest capitol prezintă distribuția siturilor în funcție de mai multe criterii precum: cronologia relativă, tipul de ceramică, perioada descoperirii și tipul de cercetare. Analizarea tuturor datelor l-au determinat pe autor să conchidă, printre altele, că resursele și mediul natural din Bazinul Mureșului au atras numeroase comunități neolitice. Parcurgerea și interpretarea datelor de cronologie relativă și absolută au evidențiat existența a numeroase lacune în ceea ce privește cronologia Eneoliticului în Bazinul Mureșului Inferior. De asemenea, V. Sava constată că fără suportul datelor ^{14}C , cronologia relativă bazată pe tipologia ceramicii și pe stratigrafie nu oferă răspunsuri edificatoare. În partea a doua a capitolului dedicat concluziilor autorul *trage linie* pentru fiecare epocă istorică examinată (Neolitic timpuriu, Neolitic Mijlociu, Neolitic Târziu, Eneolitic timpuriu, Eneolitic Mijlociu și Eneolitic Final), marcând și discutând date precum: frecvența siturilor, tipul și difuziunea acestora (locuire/descoperire funerară), tipurile de structuri identificate în așezări și inventarele funerare. În finalul lucrării, autorul remarcă existența unor trăsături particulare pentru Bazinul Mureșului Inferior, însă acestea nu împieteză asupra poziției sale în cadrul tabloului general al Neo-Eneoliticului.

Localizarea tuturor siturilor menționate în textul cărții este prezentată în cadrul a șapte hărți de mari dimensiuni. Lista abrevierilor și cea bibliografică completează lucrarea. Cele 246 planșe ce încheie acest volum conțin material arheologic (litic cioplit, litic șlefuit, lut, cupru) descoperit în situri încadrate cronologic în toate epocile istorice tratate de V. Sava în *Neolithic and Eneolithic in the Lower Mureș Basin*.

Cartea ce face subiectul prezentării noastre constituie rodul unui efort deosebit ce a avut ca finalitate aducerea la zi a datelor legate de cercetarea epocii neolitice și a celei eneolitice din spațiul geografic abordat. Acest demers i-a permis autorului să indice petele albe existente și să traseze direcțiile ce mai sunt de urmat pentru a completa tabloul neo-eneoliticului din Bazinul Mureșului Inferior.

Florian MIHAIL

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea